

O'SMIRLAR XULQIDA NOMOYISHKORLIK G'AYRATLILIK XUSUSIYATLARI TADQIQ ETISH METODOLOGIYASI

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.6.6.020>

Djalolova Mohinur Abdusattor qizi,

*Mamajonova Shohista Kamolovna,
Farg'ona davlat universiteti psixologiya kafedrasida o'qituvchilari*

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ОСОБЕННОСТЕЙ НЕНАСИЛЬСТВЕННОЙ МОТИВАЦИИ ПОДРОСТКОВОГО ПОВЕДЕНИЯ

Джалолова Мохинур Абдусатторовна,

*Мамажоновна Шохиста Камоловна,
Ферганский государственный университет преподаватели психологии*

A METHODOLOGY FOR STUDYING THE CHARACTERISTICS OF NON-VIOLENT MOTIVATION IN ADOLESCENT BEHAVIOR

Djalolova Mohinur Abdusattor's daughter,

*Mamajonova Shohista Kamolovna,
Fergana State University teachers of psychology*

Annotatsiya : maqolada o'smirlik xulqida ro'y beradigan namoyishkorlik , g'ayratlilik xususiyatlari ularning ijtimoiy – psixologik omillarga bog'liq ekanligi , bu davrning o'ziga xos psixologik xolat va xususiyatlari , xorijlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlari bayon etilgan .

Kalit so'zlar : tadqiqot , predmet , o'smir , davr , inqiroz , g'ayratlilik , xarakter , xususiyatlar , omillar , ongli xarakterlar .

Аннотация: В статье описаны особенности поведения и мотивации подростков, их социально-психологические факторы, специфическое психологическое состояние и особенности этого периода, исследования, проведенные зарубежными учеными.

Ключевые слова: исследование, субъект, подростковый возраст, период, кризис, увлеченность, характер, особенности, факторы, сознательные действия.

Annotation: The article describes the characteristics of the behavior and motivation of adolescents, their socio-psychological factors, the specific psychological state and characteristics of this period, research conducted by foreign scientists. Keywords: research, subject, adolescence, period, crisis, enthusiasm, character, characteristics, factors, conscious actions.

Keywords: research, subject, adolescence, period, crisis, enthusiasm, character, characteristics, factors, conscious actions.

O'smirlik davri yosh davrlar psixologiyasidan bizga ma'lumki eng o'g'ir davr xisoblanadi bu davrda bolalarda g'ayratlilik , namoyishkorlik kabi xususiyatlar yaqqol nomoyon bo'ladi . O'smirlik davridagi qiz va o'g'il bolalarda o'zlari xoxlamagan tarzda fel – atvorida keskin burilishlar kuzatiladi . 10 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan o'smirning yosh psixologik xususiyatlari namoyishkorlik xususiyati xarakterida aks etadi. Namoyishkorlik - maqsadli, ongli xatti-harakatlar boshqalarda ma'lum taassurot qoldirish, o'ziga xos tarzda namoyon bo'lish, xulq-atvornida "o'yinqaroqlik" harakatlari va o'zini ortiqcha baholash va «Men obraz»i ni ta'kidlash.[1] O'smirlik o'tish davri, murakkab, qiyin, tanqidiy davrdir. Ko'pincha

u og'ir boshdan kechiriladi, bu esa og'ishlarga olib keladi. Ayrim hollarda voyaga etmaganlarning xatti-harakatlarida quyidagi xolatlar kuzatiladi :

spirtli ichimliklar, giyohvand moddalarni iste'mol qilish,
o'smirlarning teatrlashtirilgan va o'z joniga qasd qilish xatti-harakatlari, ularning turli g'oyalar ostida birlashgan guruhlar va subkulturalarga qo'shilishi ko'zga tashlanadi.

Olimlar bir ovozdan shunday xulosaga kelishgan namoyishorlik - o'smir xatti-harakatlarining xarakterli xususiyatlaridan biridir. A.E. Lichkning fikriga ko'ra, namoyishkorona reaksiya "o'smirlar xulqidagi affektiv reaksiyalar ichida eng ko'p uchraydiganidir". Pedagoglar o'smirlarning xatt-harakatida ko'pincha namoyishkorlik muammosiga duch kelishadi. O'smir ko'p hollarda yolg'on, ahmoqlik, qo'pollik kabi usullar orqali e'tiborni o'ziga jalb qiladi. Odatda bunday o'smirlar, xudbin (egoyist), o'z xulqidagi kamchiliklarini tuzatishni istamaydi. Bu xatti-harakatlar mudofaa usulida emas, balki atrofdagilardan g'alaba qozonish, o'z-o'zini tasdiqlash, atrofdagilarni diqqatini qaratish maqsadida amalga oshiriladi.

«Demonstrativlik» so'zi lotin tilidan olingan ko'rgazmali degan ma'noni anglatadi. Bu toifa boshqalarning e'tiborini jalb qilishga qaratilgan turli xulq-atvor ko'rinishlariga nisbatan ishlatiladi. Bundan tashqari, diqqatni jalb qilish qobiliyati aktyor, siyosatchi, sportchi kabi kasbegalari uchun zaruriy xususiyatdir. Boshqalardan ajralib turish istagi bir necha yo'nalishda amalga oshiriladi, vaziyatga qarab bir uslubdan ikkinchi uslubga o'tadi yoki ayni vaqtdagi uslubning natijasi qoniqtirsa, o'smir uslubni o'zgartirmasligi ham mumkin. Birinchi uslub o'z shaxsiga nisbatan xurmat va hayratlanish va simpatiya uyg'otish. Bu uslub maktabda va uyda yaxshi samara beradi. Bunday holda, o'smir o'qishda, sportda yoki biron bir to'garakda qatnashishdagi muvaffaqiyatlari bilan ajralib turishga harakat qiladi. Ko'pincha, o'smir ta'limdagi muvaffaqiyatsizliklarini tashqi omillar bilan izohlaydi. Bundan tashqari, atrofdagilarning rahm-shavqati va hamdardligiga erishishga qaratilgan harakatlar. Buning uchun turli nayranglar tanlanadi. Ularga o'zinin omatsizlaiklari haqidagi hikoyalardan tortib, jazava (isterika)ga tushish, hushdan ketish va hatto kasal bo'lish. Uchinchi uslub – atrofdagilarning e'tiborini salbiy usulda jalb qilishdir. O'smirning xulq-atvorida jasurlik, masxarabozlik, qo'pollik, intizomning atayin buzish, ko'pchilikning fikriga qarshi borish va xulqdagi boshqa og'ishlar. Namoyishkorona qochish va namoyishkorona o'z joniga qasd qilish ham shular jumlasidandir. Ko'p psixologlar inqirozning rivojlanishi tushunchasini "xarakter aksentuatsiyasi" bilan bog'laydilar. Xarakter aksentuatsiyasi va o'smirning shaxsiy individual xususilatlarini bilish pedagogga, o'smirning harakatlarini oldindan ko'ra bilish imkonini beradi.[2]

G.Parensning fikriga ko'ra agressivlik bu o'zini himoya qilish shuningdek, o'z huquqini himoya qilish. A.A Rean va S.L Solovyovalar ham shu fikrni ilgari surishadi. Agressiya inson xarakteridagi yoqimsiz xususiyatlarning namoyon bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Qo'rquvsiz formada bezorilik, qo'rquvli formada o'z huquqini o'zi himoya qila olmaslik. Shuningdek agressiya delikvent va criminal xulq atvorning boshqa turlari bilan o'zgarib boradi. O'smirlar uchun agressivlikning namoyon bo'lish shakllari o'zgarishi xarakterli. L.M.Semenyuk (1996) ning o'smirlar davrining turli bosqichlaridagi tajovuzkorlikning turli ko'rinishlari mavzusida tadqiqot olib borgan. Unga ko'ra 10-11 yoshdagi o'smirlarda ko'proq jismoniy agressiya ko'zga tashlanadi. Ularda agressiyaning barcha turidan ko'ra nisbiy agressiya kamroq ko'zga tashlanadi. 12-13 yoshdagi o'smirlarda ko'roq negativlik, so'ngra jismoniy va verbal agressiya ko'rinishlari namoyon bo'ladi. 14-15 yoshdagi o'smirlarda esa verbal agressivlik birinchi darajaga chiqib oladi. Agressiyaning jismoniy va nisbiy turlari shuningdek, negativlik darajasi sezilarli oshadi. Agressiv reaksiyalarning namoyon bo'lishida

jinsiy farqlar ham mavjud. O'g'il bolalarda jismoniy tajovuzkorlik usuli ko'proq ko'zga tashlanadi. Qizlarda esa verbal agressiya, agressivlikning bilvosita usullari shuningdek, negativlik darajasi oshib boradi. [3] O'smirlik davri tarkibida o'g'il va qiz bolalar birdek tegishli bo'lgan yuqori va past darajadagi tajovuzkor harakatlar bilan bog'liq bo'lgan yosh ko'rsatkichlari mavjud. [4] Semenyukning tadqiqotlariga ko'ra 10-11 yoshdagi o'smirlarda jismoniy agressiya yuqori ko'rsatkichda bo'lsa, 14-15 yoshdagi o'smirlarda birinchi darajada agressiyaning verbal ko'rinishi chiqadi. Biroq bu jismoniy tajovuzkorlik namoyon bo'lishining yoshga qarab pasayishi emas. Agressiyaning barcha shakllarining namoyon bo'lishining maksimal ko'rsatkichlari (jismoniy va verbal tajovuzkorlik) 14-15 yoshda aniq ko'rinadi. Ammo jismoniy va verbal tajovuzkorlikning o'sish dinamikasi inson o'sib ulg'ayganda bir xil emas. Jismoniy tajovuzkorlikning namoyon bo'lishi garchi ortib borsada sezilarli emas. Ammon verbal tajovuzkorlikning namoyon bo'lib borishi o'sish sur'ati ancha tez. Shuni ta'kidlash mumkinki, kichik yoshda, masalan, 10-11 yoshda tajovuzkorlikning turli shakllari o'rtasidagi farq sezilarli emas. Ya'ni ular turlicha ifodalangan bo'lsada ularning paydo bo'lishi chastotasi bo'yicha farqlar sezilmaydi. 14-15 yoshdagi o'smirlar orasida tajovuzkorlikning yuzaga kelish chastotasi aniqroq va sezilarli farqlar mavjud. Tajovuzkorlikning turli shakllarining namoyon bo'lishining tuzilishi bir vaqtning o'zida ham, yosh ham jins xususiyatlariga bog'liq. Erta o'smirlik davrida o'g'il bolalarda jismoniy tajovuzkorlik ustunlik qiladi. Qizlar esa jismoniy tajovuzkorlik bir oz ifodalanadi ammo qizlar tajovuzkorlikning og'zaki, verbal usulini afzal ko'radilar. Endi 12-13 yoshda o'g'il bolalarda va qizlarda ham tajovuzkorlikning shakli bu negativlikdir. Aytish kerakki Bass va Darkining tajovuzkorlik konsepsiyasidagi negativlik tushunchasi bu muxolifat harakati sifatida o'rnatilgan qonun qoidalarga qarshi bo'lib, u passiv qarshilik ko'rinishida ham mavjud qoida meyyorlar urf-odatlariga qarshi, faol kurash shaklida ham namoyon bo'lishi mumkin. 12-13 yoshda o'g'il bolalarda ikkilamchi tajovuzkorlik jismoniy shakilda, qizlarda esa verbal shakilda amalga oshiriladi. 14-15 yoshdagi o'smirlarda negativizm va verbal agressiya o'g'il bolalarda dominantlik qilsa, qizlarda asosan verbal tajovuzkorlik shakli dominantlik qiladi. Jismoniy tajovuzkorlik shakli bu yoshdagi o'smirlar orasida hatto o'g'il bolalarda ham dominant emas. Shunisi aniqki, yoshdan qat'iy nazar tajovuzkor xatti xarakatlarning barcha shakllari qizlarga qaraganda o'g'il bolalarda ko'proq namoyon bo'ladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tajovuzkor va tajovuzkor bo'lmagan o'smirlarning ota-onalariga bog'liqligi turli darajada. A. Bandura va R. Waltersning tadqiqotiga ko'ra tajovuzkor va tajovuzkor bo'lmagan o'smirlarning ota-onasi bilan identifikatsiyalashishi turlicha. Ushbu tadqiqot o'smir o'g'il bolalar ortasida tajovuzkor bo'lmagan o'smirlarning ota-onalari bilan identifikatsiyalashuvi tajovuzkor o'smirlarning ota-onalari bilan identifikatsiyalashuviga qaraganda aniqroq va yaqinroq ekanligini aniqlash maqsadida o'tkazilgan. Ayniqsa bu farq tajovuzkor va tajovuzkor bo'lmagan o'smirlarning otasi bilan identifikatsiyalashuvida seziladi. Tajovuzkor va tajovuzkor bo'lmagan o'smirlarning ona bilan identifikatsiyalashuvida farq unchalik katta emas. Ya'ni ona bilan identifikatsiyalashish tajovuzkor va tajovuzkor bo'lmagan o'smirlar o'rtasida ancha yuqori va yetarlicha yaqin darajada.

Aniqki indentifikatsiyadagi buzilishlar shaxsiy rivojlanishning jiddiy ko'rinishlarida namoyon bo'ladi. A.A. Rean va M. Yu. Sannikova larning tadqiqoti o'smirlarning ijtimoiy muhit bilan (shuningdek ota va tengdoshlar bilan) iliq munosabatda ekanligi ularning ona bilan ijobiy munosabatda ekanligi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Tushunish mumkinki o'z onasiga sibatdan shalbiy munosabatdagi shaxslarda total negativlik (barcha ijtimoiy obyektlar, hodisalar va meyyorlarga nisbatan negativlik) ning fundamental fenomeni namoyon bo'ladi. Umuman olganda onaga nisbatan salbiy munosabat shaxsning umumiy disfunktsional rivojlanishining muhim ko'rsatkichidir. [5]

O'smirda agressivlikning namoyon o'lishi yoki uchun qanday shakilda namoyon bo'lishi u yashab turgan oilaviy muhitga, tengdoshlar jamoasiga, makromuhit (ta'lim muassasasi), u yashayotgan jamiyatning urf-odat va an'analariga va unga oqib kelayotgan information oqimining turiga bog'liq. Bunda oila hal qiluvchi rol ni bajaradi. Bu oilada turmush o'rtoqlarning bir biriga munosabati, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabat, oiladagi axloqiy qoidalar, dunyoqarash va oilaning rejalari hamda maqsadlarini o'z ichiga oladi.[6]

R.G.Ilyusheva o'smirdagi agressivlikni oshishiga sabab bo'luvchi oiladagi tarbiyaning noto'g'ri turlari ustida tadqiqotlar olib bordi. Tarbiyaning "e'tiborsiz vasiylik" turi, tarbiyaning "oilaning kumiri" turi va tarbiyaning "Zolushka" turi. [7]

O'smirning o'z agressiyasining namoyon qilishni o'zlashtirishiga oilada aka-uka va opa-singillarning o'zaro munosabatlari asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu fikr Felson tadqiqoti (Richardson D. Beron R. 1997)da o'z aksini topdi. Ushbu qadqiqot natijasida o'smirlar jismoniy va verbal agressiyaning ko'roq qismini o'z opa-singil va aka-ukalariga yo'naltirishlari aniqlandi. Aniqlandiki ota-onaning farzandning agressivligiga nisbatan munosabati bola va ota-ona o'rtasidagi munosabatga o'z ta'sirini o'tkazadi. Ota-onalar bolalar o'rtasidagi negativ munosabatlarni yo'qotishga harakat qila turib qaytaga ushbu negativ munosabatlarni kengayishiga sabab bo'lishlari mumkin. [8] L.M.Chapelevaning fikriga ko'ra hozirgi kunda maktab doim ham tinch-totuv muhitga namuna bo'la olmaydi. Bir tomondan bolaning maktabga tayyorgarligi va intellect darajasi orasidagi farq, ikkinchi tomondan maktabdagi ta'lim bilan bog'liq talablar tizimi natijasida davomli xarakterga ega bo'lgan konfliktlar yuzaga keladi. Ushbu ichki salbiy konfliktlar ommaviy-salbiy xulq atvor ya'ni, dasrs qoldirish, yolg'on gapirish, uydan yoki maktabdan ketib qolish va haddan tashqari asabiylashishni yuzaga keltiradi. Bundan tashqari bola tajuvuz haqida tengdoshlari bilan muloqot jarayonida ma'lumot oladi. O'smirlar tengdoshlari va o'zlaridan kattalar yoshdagi o'spirinlarning harakatlarini kuzatish orqali o'zlaridagi agressiv xulqni tarbiyalaydilar. O'smir orasida eng tajovuzkor bo'lgan o'smir tabiiyki boshqa o'smirlar tomonidan ko'p hollarda rad etiladi, shuning uchun u boshqa o'zi kabi tajovuzkor o'smirlar orasidan o'ziga do'st izlaydi. Bu bilan bir u o'zidagi muammolarni ko'paytiradi, chunki agressiv o'smirlar orasida agressivlik darajasi ortib muammolar ko'payadi.

Shuningdek J.K.Dandaryova va A.A.Rean maxsus ijtimoiy tadqiqot o'tkazilgan tadqiqot natijasiga ko'ra, o'z o'ziga bo'lgan bahoning tashqi ijtimoiy olam ziddiyatli holati, boshqacha qilib aytganda o'smirdagi o'z o'ziga bergan bahoning tashqi ijtimoiy olamdan unga berilgan baho bilan nomutanosibligi, o'smirda uning tengdoshlarga nisbatan tajovuzkorlikning yuqori darajasi bo'lishini sabab bo'ladi. Tajovuzkorlikning nisbiy shakli va negativlikda bu yaqqol ko'zga tashlanadi. Shuningdek ularda norozilik, jismoniy tajovuzkorlik va asabiylashish shakillari ham seillarli darajada bo'ladi.

O'smirlik davri bir tomondan kurashishning keskin ortishi va ikkinchi tomondan patogen ta'sirlarga o'ta sezgirligi bilan xarakterlanadi. Shuning uchun aqliy yoki jismoniy ortiqcha toliqish, uzoq muddatli asabiy zo'riqish, affektlar, kuchli salbiy xissiyotlar (qo'rqish, g'azab, xafagarchilik) endokrin buzilishlarga va nerv sitsemasi funktsiyasining buzilishiga sabab bo'lishi mumkin. Bunday buzilishlar ta'sirlanuvchanlikning ortishi, o'zini tuta bilmaslik, parishonxotirlik, ishda maxsuldorlikning pasayishi, uyquning buzilishi kabilarda namoyon bo'ladi. O'smirlik davrida endokrin va nerv sitsemalari faoliyatining bolalik davrida mavjud bo'lgan muvozanati buziladi, yangisi esa

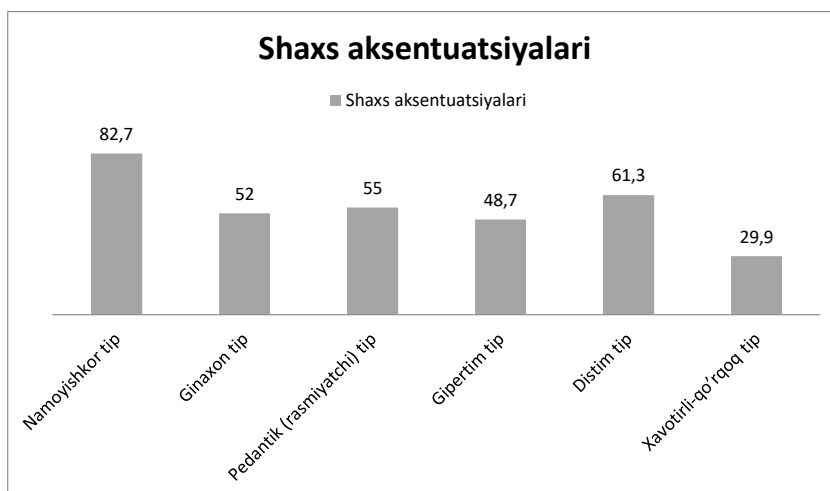
endigina o'rnatilayotgan bo'ladi. Bunday qayta qurilishlar albatta o'smirning ichki holati, kayfiyati, ruxiyatiga ta'sir ko'rsatadi va ko'pincha uning umumiy noturg'unligiga, serjaxlligiga, xarakat faolligiga, vaqti-vaqti bilan hamma narsalarga befarq bo'lib qolishligi va lanjligiga asos

bo'ladi. Birinchidan, bu o'smir uchun juda sezilarli bo'lgan o'zgarishlar bo'lib,

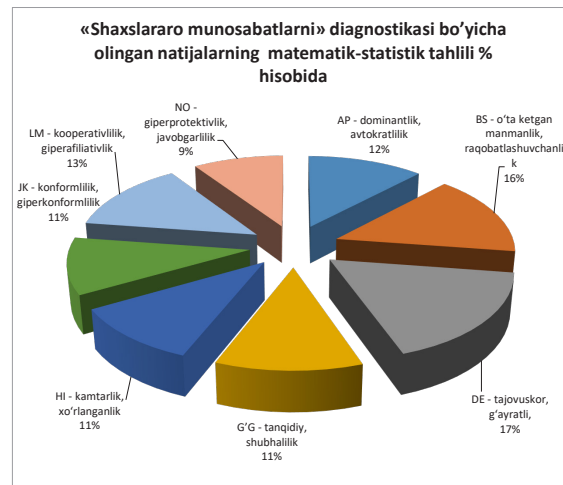
ular o'smirning katta bo'lganini xis qilishining yuzaga kelishining ob'ektiv manbai bo'lib xizmat qiladi (uning asosida o'smir o'zining kattalarga o'xshashligini xis qiladi). O'smirlik davrining yirik tadqiqotchilaridan biri nemis faylasufi va psixologi E. Shpranger (1924) o'smirlik yoshi qizlarda 14-18 va o'gil bolalarda 13-19 yoshlargacha davom etib, unig birinchi bosqichi 14-17 yoshlarga to'g'ri kelib, bu yoshda bolalikdan qutulish sodir bo'lishini izohladi.

O'smirlardagi shaxsiy aksentuatsiyalar namoyishkorlik orqali namoyon bo'lishini o'rganish maqsadida K.Leongardning xarakterologik so'rovnomasida shaxs aktsentuatsiyalarini aniqlashga mo'ljallangan. So'rovnomaning nazariy asosi, shaxsga xos xususiyatlar asosiy va qo'shimcha xususiyatlarga taqsimlanishi mumkin deb hisoblaydigan K.Leongardning «shaxslar aktsentuatsiyalari» tamoyili hisoblanadi. Xarakterning asosiy xususiyatlari yaqqol namoyon bo'lishi bilan xarakter aktsentuatsiyasiga aylanadi. So'rovnoma Leongard tomonidan tasniflangan 10 ta aktsentuatsiyalashgan shaxs turlariga muqobil ravishda 10 shkalani o'z ichiga olib, har biriga «ha» yoki «yo'q» deb javob berish talab etiladigan 88 savoldan iborat. Ko'paytirish natijasida olingan maksimal son – 24. Ayrim manbalarga ko'ra, 12 ball dan yuqori natija aktsentuatsiya belgisi hisoblanadi. Boshqalar esa savolnomaning amaliy qo'llanishi natijalariga tayanib, 15 dan 19 gacha bo'lgan ballar faqat u yoki bu aktsentuatsiyaga moyillikni bildiradi, degan fikrdalar. Faqat 19 ball chegarasidan yuqorilagandagina xarakter xususiyati aktsentuatsiyalashgan sanaladi. Leongard tomonidan aniqlangan aktsentuatsiyalashgan shaxslarning 10 tipi ikki guruhga ajratilgan: xarakter aktsentuatsiyalari (namoyishkor, pedantik (rasmiyatchi), qoloq, qo'zg'oluvchan) va temperament aktsentuatsiyalari (gipertim, distim, xavotirli-qo'rqqoq, tsiklotimik, affektiv, emotiv (hissiyotli)). Tadqiqot obyekti etib Farg'ona Xalq ta'limi bo'limiga tasarrufidagi 40-ayrim fanlarga ixtisslashtirilgan davlar umumiy o'rta ta'lim maktabi belgilandi. Tadqiqot uchbu maktabning 8,9,10-sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazildi. Tadqiqotda jami 150 nafar o'smir ishtirok etdi. O'smirlardagi shaxsiy aksentuatsiyalar qaysi usulda namoyon bo'lishini o'rganish maqsadida K.Leongardning xaktereologik so'rovnomasi o'tkazildi.

1-diagramma

Biz o'smirlarning xulq atvorini o'rganish maqsadida "Shaxslararo munosabatlarni" testini ham o'tkazdik. Unga ko'ra quyida diagrammada natijalar qayt etilgan .

O'smirlar davri yosh davrlar psixologiyasidan bizga ma'lumki eng o'g'ir davr xisoblanadi bu davrda bolalarda g'ayratlilik, nomoyishkorlik kabi xususiyatlar yaqqol nomoyon bo'ladi. O'smirlar davridagi qiz va o'g'il bolalarda o'zlari xoxlamagan tarzda fel atvorida keskin burilishlar kuzatiladi. 10 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan o'smirlarning yosh psixologik xususiyatlari namoyishkorlik xususiyati xarakterida aks etadi. O'smirlardagi tajovuzkor reaksiyalarning zo'ravonlik darajasi o'smirlardagi o'z-o'zini baholash bilan bog'liq. Aytish mumkinki o'smirlarda o'z-o'zini hurmat qilish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, undagi umumiy tajovuzkorlik va uning tarkibiy qismlari ham shunchalik yuqori bo'ladi. Bu munosabat tajovuzning instrumental shakliga ham, tajovuzning boshqa dushmanlik shakliga ham birdek xosdir. A.A Rean (1997)ning tajribasi shuni ko'rsatadiki, 14-17 yoshdagi o'smirlarda jismoniy tajovuz darajasi shaxsning umumiy o'z-o'zini baholash darajasi bilan bog'liq. O'z-o'zini baholash darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, jismoniy tajovuzkorlikni namoyon qilish tendensiyasi shunchalik aniq. Shuningdek J.K.Dandaryova va A.A.Rean maxsus ijtimoiy tadqiqot o'tkazilgan tadqiqot natijasiga ko'ra, [9] o'z-o'ziga bo'lgan bahoning tashqi ijtimoiy olam ziddiyatli holati, boshqacha qilib aytganda o'smirdagi o'z-o'ziga bergan bahoning tashqi ijtimoiy olamdan unga berilgan bahoga bilan nomutanosibli, o'smirda uning tengdoshlarga nisbatan tajovuzkorlikning yuqori darajasi bo'lishini sabab bo'ladi. Tajovuzkorlikning nisbiy shakli va negativlikda bu yaqqol ko'zga tashlanadi. O'smirda agressivlikning namoyon o'lishi yoki uchun qanday shakilda namoyon bo'lishi u yashab turgan oilaviy muhitga, tengdoshlar jamoasiga, makromuhit (ta'lim muassasasi), u yashayotgan jamiyatning urf-odat va an'analariga va unga oqib kelayotgan information oqimining turiga bog'liq. Bunda oila hal qiluvchi rolni bajaradi. Bu oilada turmush o'rtoqlarning bir biriga munosabati, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabat, oiladagi axloqiy qoidalar, dunyoqarash va oilaning rejalari hamda maqsadlarini o'z ichiga oladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Kravchenko A.S. Ko'rgazmali xatti-harakat uchun motivatsiya: Ph.D. dis. ... qand. psixolog. Fanlar. M.: Moskva davlat universiteti. M.V. Lomonosov, 2001. 102 b.
2. Darovskix O.N., Nikitina E.L. Ko'rgazmali xulq-atvorga ega o'smirlarning shaxsiy xususiyatlari // Ilmiy va "Konsepsiya" uslubiy elektron jurnali. 2016. V. 28. S. 121-123.
3. Darovskix O.N., Nikitina E.L. Ko'rgazmali xulq-atvorga ega o'smirlarning shaxsiy xususiyatlari // Ilmiy va "Konsepsiya" uslubiy elektron jurnali. 2016. V. 28. S. 121-123.
4. K. Yu Gulyaeva «O'smirlar davridagi tajovuz va uni tuzatish» UDK 159,96 + 159,94 + 316,6 23.12.2006 y.
5. L.M. Semenyuk «O'smirlarning tajovuzkor xatti-harakatlarining psixologik xususiyatlari va uni tuzatish shartlari» Moskva, 1996 yil 96-bet.
6. Rean A.A. Qo'zg'aluvchan va namoyishkor shaxsning xatti-harakatlari tuzilishidagi tajovuz // Ananiev o'qishlari - 97. - 1997. - № 2. - 13-16-betlar
7. K. Yu Gulyaeva «O'smirlar davridagi tajovuz va uni tuzatish» UDK 159,96 + 159,94 + 316,6 23.12.2006 y.
8. Ilesheva R.G. Bolalar va o'smirlardagi xatti-harakatlarning buzilishi. - Alma-Ata: Nauka, 1990. - 160 b.
9. R.Beron D.Richardson - Agressiya Sankt-Peterburg 1997. 104-modda.